

КОММУНИСТ

АЗЕРБАЙДЖАН КСЖП МК вә БК ОРГАНЫ

№ 183 (7105) | 12 сентябрь чәршәнбә 1945 ил | ГИЙМ. 20 гәп.

Үзәйир һачыбәйовун анадан олмасынын 60 иллийи
вә мусиги фәалийәтинин 40 иллийи гаршысында

„ЛЕЙЛИ ВӘ МӘЧНУН“УН ИЛК ТАМАШАСЫ

«Сәс-күй, һарай-һурай...

Тағыев театр циркинн кассасынын га-
багы адамла долу, «Лейли вә Мәчнун»
кедир.

— Мән Нухадан кәлмишәм—дейә би-
риси чыгырыр.

— Мән Тифлидән—дейә о бириси сәс-
ләнир.

Кассирин вә онун муавиннин сөзләри
сәс-күй ичәрисиндә итир.

— Итәләмәйин көрәк, биз узаг кәнд-
ләрдән кәлирик, һәр дәфә дә билет ала
билмирик. Истәйирсиниз бүкүн дә ал-
мааг? Йох ашна элә шей ола билмәз.

Кассанын пәчәрсинин багланмасы да-
һа артыг ер олмадыгыны хәбәр верир.

— Имкан верин, бирчә ичәри кирәк,
гиймәти нечәйә олур-олсун...

Кантрамарка сагмага мәчбур олдулар...

О заман рус дилиндә чыхан гәзәтләр-
дән бири «Лейли вә Мәчнун»ун бирин-
чи тамашаларыны бу чүр тәсвир эдир.

Тәкчә Үзәйир һачыбәйовун дейил, Азе-
рбайчанын илк операсы олан «Лейли вә
Мәчнун» театр вә мусиги тарихиндә
бөйүк бир дөнүш яратды. «Азәрбайҗанда
опера ола биләрин» дейә кәдән узун му-
һабисәләр нәһайәт «ола билмәз» дейә нә-
тичәләнишди. Үзәйир һачыбәйов «Лейли
вә Мәчнун»у илә бу муһабисәйә сон вер-
ди вә «ола билмәз» дейән бир чох мур-
тәчә үнсүрләри сусдурду. Неч кәс тә-
сәввүр элә билмирди ки, Азәрбайҗанда
ханәндәләрдән башга да охуя билән олар,
хүсусән опера актйору ярана биләр.
«Лейли вә Мәчнун» бу шүбһәни дә ара-
дан галдырды. Мәрһум халг артистимиз
Сарабски башда олмаг үзрә бир чох опе-
ра актйорларымыз мейдана кәлди вә
буларын мейдана чыхмасына да ялынз
«Лейли вә Мәчнун» операсы сәбәб олду.

Бөйүк шаиримиз Фүзулинн поэмасы илә
бүтүн шәрг әләминдә, хүсусән Азәрбай-
җанда мәшһүрләшән «Лейли вә Мәчнун»
әфсанәси Үзәйир һачыбәйовун бу опера-
сынын либереттосуну тәшкил этмишди.
Анчаг Фүзулинн яздыгы поэмасыр. Мүг-

тәдир бир драматурглог габилийәтинә
мәлик олан Үзәйир һачыбәйов бу поэма-
ны сәһнәләшдирмишди. Шәргин «Ромео
вә Джульетта»сы олан «Лейли вә Мәчнун»
мөвзәу операнын халг ичәрисиндә тез
яйылмасына сәбәб олду. Операнын мөвзәу
һаггында илк тамаша бөйүк бир мәғалә
һәср этмиш «Иршад» гәзәти (1908-чи ил)
бу чүр языр: «Лейли вә Мәчнун»... һа-
мызын ашна олдуғу, ушаглыгдан белә
үнсийәт этдийи ики исм. Гағфасияда
чүз'и бир мә'лумат сәһиби тапмасыныз
ки, «Лейли вә Мәчнун»у танымасын.
Мәчнунун Лейли әзасындан олдуғуну
билмәсин. Мәчнунун башында гушлар
юва этдийини сөйләйиб вәһшиләрлә йол-
дашлыг этдийини нәгл әләмәсин... Лейли
вә Мәчнунун бир-бирләринә олан мәнәб-
бәт һәгигиләри итмәз. Онларын фәдакар-
лыглары яддан чыхмаз. Олур ки, чамаат
арасында муһабиләһә нәгл вә һекайәтләр
ачан бу һекайәйә-эшг нәһайәт театр сәһнә-
синә чыхмагла дағылмыш, мütәфәрриг
олиш шәрг мусигисини бир ерә чәмлә-
йиб онун бир гәндәйи-мәзбәтә мусиги
алтына алынмасына ибтида тойду.

Операнын әсәс чәһәтинә, мусиги чәһә-
тинә кәлдикдә о заманын гәзәтләри бу
барәдә узун-узады тәрифиһәләмәз язырлар.

Бу мусиги доғрудан да әлмәздир. Инди
бу опера бизим сәһнәмиздә 37 иллик бир
тарихә мәликдир. Һәр тамашасында мин-
ләрлә тамашачы топлаян бу әсәр һәгигә-
тән кениш халг әсәри олишдур. Анчаг
индики «Лейли вә Мәчнун» тамашасы әл-
бәттә 1908-чи ил шәнбә күнү январ айы-
нын 12-дә (ени гайда илә январ айынын
25-дә) ойнанылан тамаша дейил.
1907—1908-чи илләр бөйүк ырчы илләри
иди. Азәрбайҗанда театр вә мусиги сәһ-
нә сәһибәсиз бир һалда иди. Бу сәһнәтлә
мәшһүл оланлар тәғиб олунурдулар. Мү-
сәлман артистләринә ойнамаг үчүн һеч
кәс биһә вермирди. Һачы Зейналабдын
Тағыевин театрында Кручин ағалыг эдир-
ди. Кручин әлвәрчи иди. О, сәһнәнин
дәмир пәрдәсинин үстүнә екә бир гыфыл

асмышды. Истәдийи пулу габагчадан ал-
мадыгда, салон ағзына кими долу олса белә
гыфылы ачмырды. Олур ки, ачы бир һәят
сүрән вә әвдән-әшикдән сатыб тамаша
һазырлаян Азәрбайҗан актйорлары бу би-
наларә яхың дүшә билмирдиләр. Бир та-
машаны ойнамаг үчүн Тифлидә чани-
шиндән ичәзә алмаг лазым кәлирди.

Бу чәтнинликләрлә вә гара гүввәләрлә
мүбаризә апаран габагчыл зиялылар вар
иди ки, бүтүн Азәрбайҗан сәһнәти бу адам-
ларын чийиндә кедирди. Бу зиялылар
әсл мә'насында сәһнәт адамлары иди. Үзе-
йир һачыбәйов бу зиялыларын габагчыл
дәстәсиндә иди. Бөйүк режиссор вә акт-
йор Һүсейн Әрәблински бу муһабизәнин
байрагдары иди. Бөйүк драматургмуз Әб-
дүррәһим бәй Һагвердиев узун илләр
Азәрбайҗан театрынын дәрд-бәласыны өз
чийиндә дашымышды. Мәрһум Һүсейн-
гулу Сарабски фәһләликдән сәһнәтә кәл-
миш бир мүчәһид иди. Бу заманлар Азе-
рбайчанын әдәбийәти, мусигиси, театры
угрунда муһабизә апаран бир чох зиялы-
ларын ичәрисиндә «Лейли вә Мәчнун»ун
илк тамашасыны тәшкил эдән бу 4 нәфәр
олмушдур. Операнын һәм либереттосунун,
һәм дә мусигисинин муәллифи олан Үзе-
йир һачыбәйов илк тамаша кечәси ор-
кестрдә скрипка чалырды. Һүсейн Әрәб-
лински тамашанын режиссору вә тәшки-
латчысы иди. Драматурглогдан башга му-
сигийә бөйүк бир бәләдчилиһи олан Әб-
дүррәһим бәй Һагвердиев тамаша кечәси
дирижорлог эдирди. Һүсейнгулу Сарабски
операнын баш партиясыны, Мәчнуну оху-
юрду.

«Лейли вә Мәчнун»ун илк тамашасы
бөйүк чәтнинликләрлә яранды. Охуян азыр.
Ғадын йохдур. Лейлини охуян бир киши
лазымдыр. Күтләви сәһнәләрдә чыхыш
әйләйән лазымдыр.

Оркестр йох иди. Бир скрипка илә бә-
рабәр тарчылар дәстәси чалырды. Дири-
жор һансы оркестрә рәһбәрлик әләсин
ки, тамаша кечәси һәммин тарчылар дәс-
тәси ачыг әләйиб чыхыб кетмәсинләр.
Үзәйир һачыбәйовун о заманкы «Иршад»
гәзәтиндә марағлы бир мәктүбу вар иди.
Языр ки, «Мүдир мөһтәрәм! Бу бир нечә
кәлмәйә гәзәтиниздә ер вермәнизи рича
эдирәм. Тарзән-миллимиз олан мәшһүр
Ширинә артыг тәшәккүрләр эдирәм ки,
театр күнү нұмайишкарәна бир сүрәтдә
чыхыб кәдән сәһнәдалара гошулмайыб ка-
мал нәчәбәт илә өз вәдисини әмәлә кә-

тирди вә кәзәл чалгысы илә бизим ор-
кестримизә көмәк етирди».

Дирижорун вәзийәти даһа чәтинди.
Лейли ролуну охуян Фәрәхов актйор де-
йил, биринчи дәфәдир ки, сәһнәйә чыхыр-
ды. Һәрчәнди Фәрәхов үзәринә алдығы
вәзифәни бөйүк бир вичданла еринә етир-
мишди. Анчаг гызғын бир һәһарәтлә охуян
вә ойнаян Сарабскинин гаршысында о'
сәһнәк иди. Онунла бир ансамбл тәшкил
элә билмирди. Илк тамашанын тәғидиһи
дә Сарабски һаггында белә язырлар:
«Актйорлардан Мәчнун ролуну ифә эдән
мүгтәдир артист Сарабски һәгигәтдә дә
дәф'ат илә алгышланыб сәһнәйә чыгыш-
маға лайыг иди. Гәдиршүнәс сәмә'ий
ериндә олараг бу чәнаба нәһар мәнәббәт
әдирләрди».

Сарабскинин Мәчнуну һаггында чох
гейдләр вар. 8-чи илдән башламыш та
сон заманларә гәдәр мәтбуат сәһифәлә-
риндә Һүсейнгулу Сарабскинин ойнадығы
Мәчнун ролу һаггында язылмыш вә бу
актйорун һәммин ролу һәгигәтән классик
бир шәкилдә ойнадығы кәстәрилмишдир.
Лейли ролуну ойнаян Фәрәхов һаггында
исә бу чүр язылыр: «Лейли ролуну ойна-
ян Әбдүррәһим бәй Фәрәхов чәнаблары
әввәлиһи дәфә сәһнәйә чыхдығы илә белә
бир мүнүм вәзифәни дәрәддә чәтдийин-
дән ондан кәзәләһән истә'лады әйи су-
рәтдә әрз-вүчүд әләди. Мәзкурун һәлим
сәси илә бәрабәр һәрканә артистлик һәрә-
кәти дә олсайды Лейлинин үстү олмаз-
ды».

Бүтүн нөгсанларына бахмайраг тамаша илк
кечә бөйүк бир мувәфәғгийәтлә кечмиш-
дир. Биринчи операны динләйән тамаша-
чыларда о гәдәр бөйүк бир руһ йүз-
сәклиһи вә низам олмушдур ки, «Ничәт-
маариф» чөмийәтинин драм һей'әти гәзә-
тә вәситәсилә тамашачыларә хүсуси тә-
шәккүр кәндәришди.

«Лейли вә Мәчнун»ун илк тамашасы
Азәрбайҗанын театр тарихиндә һәгиги бир
тәкан нөгтәсидир. Бу тамашадан сонра
Азәрбайҗан сәһнәси ени әсәрләр, ени
актйорлар вә муәллифләр көрдү. Шанлы
60 иллийини бөйүк бир мәнәббәтлә кечир-
дийимиз мәшһүр бәстәкарымыз өзү дә бу
әсәрләрдән сонра өзүнүн «Аршын мал
алан»ыны, «Мәшәди Ибад»ыны вә бөйүк
«Короғлу»суну яратды.

Азәрбайҗан ССР әмәкдар инчәсәвәт
хадими САБИТ РӘЙМАН.